

Hajnali szövegromok a melegfrontból

Egy meteopata feljegyzései Baranyit újraolvasva

ONAGY ZOLTÁN

2012-04-28-04-06. – Az idén ma először nem kell zoknit húzni reggel. Tegnap még pulóver, zokni, papucs, író-mackónadrág, itthonka, ez a neve. Iszom a kávé, szívom a hajnali tartozék szívdót, köhögöm az első sorozatot. Nézem az asztal sarkán a lámpa alatt várakozó, szerencsésen föllelt, tíz költözést túlélte *Palócföldeket*. Csodával határos már az, hogy találok régi folyóiratot (újakat nemigen találhatnék, nem veszem már, nem látom, az újságosom nem tart irodalmi havilapokat), de főként az csoda, hogy a pincében, a bedobozolt, leragasztott, lakást kinőtt könyvek tetejéről, mintegy felkészülőben a magassívszintre, éppen a *Palócföldek* dobozát találok. Csak hat darab. Ennyi maradt azokból az évekből. A nyolcvanasokból. Pál Jóska idejéből, megközölvé Baranyi Ferenc idejével. Nem vagyok egyikben sem. Így még érthetlenebb az egész. Az évek során a könyvek kiszorították a régi folyóiratokat. Előbb a pincébe, aztán a fiúk rendszeres iskolai papírgyűjtése sodorta őket tovább a szentendrei papírmalomba.

2012-04-28-04-44. – Gyorsan világosodik. Néhány nap, és utolérjük az óra-visszaállítással elvont hatvan perc reggeli fényeit. Csend van. Átdörög a Garam hídján az első pesti vonat. Hajnalban minden apróság átcsúszik a csenden. A városvégi bezárt tűzép mögött felsír a páva, néha látom az erkélyről, ahogy jár körbe, farktollai kitérve, keresi a párját, de nincs. Csak szólítgatja. Távolabbról malac visít, kéri a reggelit. Néha, jó széljárás idején, érzem, ahogy a felhígult, de jól megkülönböztethető disznószag elfoglalja a lakótelepet. Nem irritáló, de nem illeszkedik sehogyan. Fél hat környékén átveszi a városi zaj a hatalmat. Még így is, hogy munkaszünet.

Baranyit olvasok. Vagy tíz éve, lehet, tizenöt, amikor még volt miből, megpróbáltam a maga korában kimaradt fényes szelek költőit, köteteit pótolni, hogy lássam egészben. Néhány kimaradt Baranyi, Váci Mihály,

Ladányi érkezett, Juhász Ferencek, Nagy Lászlók eleve voltak. Nem látom egészben. Persze, azóta se látom. Az események a történések pillanatában értelmesebbek. Minden későbbi magyarázat kombináció.

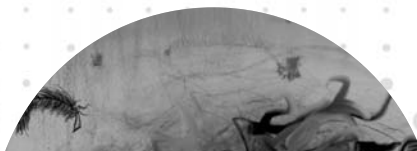
Azt mondja a *Napirend előtti felszólalásnak* keresztelt előszóban: „A kiadó arra kért, hogy készítsék egy összeállítást pályafutásom első három évtizedének legsikeresebb verseiből. Ezek nem mindig azonosak a legjobbakkal, még ha gyakoriak is az „átfedések”. Mindegy. Minden versemet vállalom, még a sikereseket is...” Hehe. Aztán pedig: „A rendszerváltás egyébként alkalmat adott arra, hogy mérhetetlen erkölcsi fölényt érezhessek számos pályatársammal szemben. S ebben több a szájalom, mint a megvetés.” Ha valaki rákérdezne, nyilván nyitná a kaput, nevesítené a szájalom és a megvetés alanyait. De erre ma aligha van igény, esély. Nem ügy, ki kit vet meg, ki kit szán az irodalomban. És egyébként is, hol itt az irodalom?

Nem ezt akartam mondani, hanem a *Húgomat*, aki „fut malacetetéstől, odahagyja a konyhát, / hol füstök sűrű szürke színű nagykendőjükbe vonnák, / fut elmordult szavaktól, nyomába sose érjen, / »hossz be szemet«, »tess meg«, »vígért szaladj«, »tejért menj!«” Hány sávon szólal meg ez a néhány sor, milyen emlékek moccannak, közben mennyit fognak fel belőle a fiaim, akik percek se éltek a paraszti munka rabszolgálatában? Gyerek-rabszolgálatában. Egyáltalán mennyit ért meg Baranyiból az egészen más körülmények, kondíciók közt felnőtt két-három nemzedék, akik azóta kerülgeti az irodalmat?

2012-04-28-06-06. – Olvasom. Fantasztik. Mintha minden versét ismerném. A vadbalosokat is. Különös ez a változó fénytörés: „de a jövőt nekünk is csak szívárvány / jelzi ma még, hisz odébb a derű”, amikor a jövőt, a gyerekeink jövőjét szívárvány se jelzi, csak kétfenekű hadszíntéri jelentések. Ma is. Tegnap is. Holnapra is jut. Minden napra egy tojás.

2012-04-28-11-43. – Eddig tart a sor a körzeti orvosnál, a rendelőben. Havonta kell íratni a receptet, pontosan nem értem, miért. Állítólag a minisztérium attól tart, egyik napról a másikra meggyógyulok, és akkor ők a Dunába öntik a keservesen beszédett adót. Jó, hogy így gondolják, öröm, ha bíznak a jószerencsében, mert arra feltétlen szükség mutatkozik manapság. Öröm, ha figyelnek a betegeskedő népre. Szomorú, hogy a gyógyulásnak, ráadásul a hirtelen, villámcsapásszerű gyógyulásnak semmi jele.

A váró tele beteggel, újra később indultam a kellenél. Öregek, romosak, fáradtak, elégedetlenek, szegények. Igaz, nem jut a tudatba, hogy négynapos munkaszünet következik, pedig erre kalkulálni kell. Amikor négynapos, amikor hétfő, beleszámolandó. Kiülök a fa alá a lépcsőre, fel ne ragadjon rám a kétségbeesetten, forradalmian morgó benti atmoszféra. Van idő. Ha van idő, eszembe jut, manapság figyelnek-e annyira a népre, hogy különböző területekről meghatározott rendszerességgel heti, havi hangulatjelentést íratnak a szervek a területhez tartozó civilekkel. Vélhetően

figyelnek annyira. Hangulatjelentés nélkül nem élet az élet. Némi juttatásért örömmel írnék őszinte hangulatjelentést ma, mondjuk: „Ratkó-gyerekek az orvosi váróteremben” címmel. Mert ezek itt mind, férfiak, nők, egy szálíg a Ratkó-éra kinyúlt, lerongyolt alanyai.

A beton már most langyos a tegnapi bevadult ápriliségi napsütéstől. Kemény időszak következik, ha igaz a melegfront. Kihalászom a szatyorból a Hegyi beszédet, a kis spirálfüzetet. Jó, hogy magammal hoztam. Olvasgatok, jegyzetelgetek, átlapozom Baranyi köz-verseit, a közügyben harcolókat, azokat kutatom, ahol a cím, az első strófa arra utal, a falut, a gyerekkort búcsúztatja. Lógatom a lábam, várok a soromra, amikor mellém ül egy váróbeli ismerős, korosztályos, eü-nyugdíjas bányász a közelben bezárt bányából, aki nálam is később érkezett. Úgy korosztályos, hogy nem magázódunk eleve. Mit olvasol? Baranyit. Baranyi Ferencet. Felrakja a szemüvegét, rám néz, tényleg Baranyit, jegyzi meg, végigmegy a tartalomjegyzéken, lerakja mellém a könyvet, és azt mondja:

– Nincs benne, úgy látom.

– Mi nincs benne? – nézek rá.

– Nincs benne a vers, amivel az asszonyt ledöntöttem a lábáról – mosolyog savanyúan. – Azóta is le van döntve. Rövid kis vers, de hosszabbat nem tart meg a fejem.

És elmondja: *„Ölelésünkben összeér / talán a szív, talán a vér. // Az éjszakában összeköt: / talán a fény, talán a köd. // Mi hát – mi egybetart – a lánc? / Talán szeretsz. Talán csak kívánsz. // Mindegy. Most hozzám tartozol. / S enyém leszel valamikor. / Egyszer majd minden összeköt: / a szív, a fény – a vér, a köd.”*

Nem hiszek a fülemnek. Soha nem, amikor abszurd dolgot közöl. Bányász miért olvas, miért tanul verset? Hol szembesül hasonló jelenséggel az ember? A dél-afrikai aranybányász tanul verset? Mit szólna ehhez a költő, ha fent ülne a hárs lombok közt és hallaná? Költőtől bármi kitelik. De hogy ne legyen az elképedés ekkora, rémlik, a napokban eldölt (vagy eldölni készül), hogy a szakiskolákban megszűnik az irodalomoktatás. Ekkora merénylet többé nem történhet a munka szentsége ellen, hogy a bányamunkás fejében versek kalandozzanak, rongálva a termelékenységet.

2012-04-29-04-00. – Erkélyajtó, konyhaablak, munkaszobám ablaka nyitva, lassan átmelegszik a lakótelep, marad éjszakára is. A meleg. Télen volna jó. De télen nincs. Hajnal. Nyugtalanít a tegnapi bányász versismerete, erre ébredek, és arra, nem találom a neten, mikor írta Baranyi, de olvasható vagy száz blogon. Legalább ötvenet végignyitok, hátha, de nincs dátum.

2012-04-29-08-16. – Végül rábukkanok egy 50 év 50 vers című 2004-ben megjelent Hungarovox-kötetre (*Epiprológus*), ahol datálja a szerző: 1959. Testvérek közt is ötvenhárom éves. Baranyi huszonkettő, amikor írja.

Klasszis. Klasszikus. Örök érvényű. Egyszerűen zeng, mint a népdal,

őszintesége mögött dupla csavar, amit a népdal metaforákkal old meg. Bizonyos szerkezeti alapok nem változnak a fiatal emberek életében, a szerző hiába baktat kifelé a lángolásból, szenvedélyből, a szöveg beáll, akár az obeliszk.

2012-04-29-11-06. – Véletlenül megtalálom a *Tűz-táncot* az alacsony legfőbb polc soha le nem kerülő fekvőkönyvei között. Hever beszorulva, elképesztő nyugalommal. Tíz éve biztosan nem láttam. Inkább húsz. Vajon ki szedte le, és ki rakta vissza festéskor, tapétázáskor? Ötvennyolcas megjelenés, Baranyi nincs benne, pedig azt reméltem, úgy emlékeztem. Illetve nem úgy emlékeztem, hanem úgy akartam emlékezni. Korai volna, hatvankettőben kezd publikálni.

Gyorsan kiderül, hogy az emlékszámban (vagy hogyan nevezzem) szerepel a neve. Harminc évvel az eredeti fiatal írók antológiája után (Magvető) megjelentette a Zrínyi, 1988-ban. Na, ez nincs meg. Mehetek a könyvtárba, de előbb rá kell kérdeznem, lehet, selejteztek. Sok dolgok történnek a könyvek világában.

Az erkélyen, a napon 32 fok. Órák óta tűz a nagyszobába a nap, nem léptem ki, nem engedtem le a redőnyt, húztam be a sötétítő függőnyt, nem locsoltam fel az erkélyt. Nem volt annyi agyam.

2012-04-30-04-36. – Éjszakára zárom a munkaszoba ablakát, vihart, nagy szeleket ígér a meteorológia, nem szeretném, ha beverne a gépbe az eső. Megbánom. Három nap alatt harminc fokra melegedett a kisszoba, úgy érzem, hiába tárva-nyitva egész nap az ablak. Megfojt.

Nincs tűz az évfordulós Baranyi-Tűz-táncban, olvasom a spirálban. Ha van is, pislákol. Harminc esztendő sok esztendő. A hit kopik. Olyan fajta. A hitek kopnak. Olyan fajták. Főleg akkor, ha a hívó fejét folyamatosan ütik sámfával a hit haszonélvezői. Nem tesz jót a hitnek, a hívőnek a sámfá.

Szerelem, az van. A szerelem nem kopik. Az meg olyan. Öngerjesztő fajta.

Megnézném, miért aggasztottak a közéleti versek, de nem nézem, már nem tudom. Szervác József jut eszembe, amikor Baranyi (Ladányi, Váci Mihály) közéleti, hitvalló, szocializmust javító-jobbító verseit pörgetem. Hasonló hangok, hasonló alapállás, csakhogy Szervác tizenöt évvel később születik, őt a natúr gyönyör, az 1948-49-es rendszerváltás, a feudalizmus kismembert gyötrő világát a kommunizmus felé kanyarító eufemisztikus elragadtatás nem érinti. Szervácnak a mocskos, recsegő csepeli ágy jut, a mosatlan a konyhában, a hazugsághegyek. Szervác nem finomkodik, nem fogja vissza a tollát, amikor közéletben gondolkodik, amikor apját írja. Mégis párhuzamos vágányon haladnak. Az egyik mozdony (Baranyi) füstje átleng a másik (Szervác) szerelvény fölé, és viszont. De Szervác füstje sokkal feketébb és keserűbb. Szerelmes versei, asszonyversei is százszor reménytelenebbek.

2012-04-30-06-05. – Arra gondolok, mi van, ha normális viszonyok között összehoztam volna a két költőt? Mit szól Szervác, már ha egyáltalán hajlandó megszólalni, és mit szól Baranyi Ferenc a pályatárshoz. Én azt szólom: ég és föld. Baranyi a konszolidált költő, a konszolidált hedonista, Szervác a kíméletlen vagabund, a mindig mindenről lecsúszóban lévő zseni, aki a barátait gyilkolta első körben. Abszurd ötlet.

2012-04-30-08-29. – Hát nem tudom. Most újra nem tudok semmit. Olvasom a *Túl az éjszakán* címmel hatvankilencben megjelent kötetet. Képtelen vagyok átállni agyilag a költő emelkedettségre. A költő elvonatkoztatásai a valóságtól a politikusokéra emlékeztet, köze nincs a léthez, ennek köszönhető, hogy földhöz ragadt prózaíró volnék. Azt mondja a *Dunáról fúj a szél* című versben: „*Lehetsz világfi könnyed-franciásan, vagy angolmód közömbös is lehetsz itt, / csak tedd a dolgod s itt tegyed. A vállon / marék hazánk világnyi súlya fekszik. / Itt szabja napjaink parányi tettét / - hol hittél, hol meg erővel az észben – / a milliókra osztott hősiesség, / még akkor is, ha régen észrevétlen. / A világ ránk tekintve arra számít, / hogy vállalunk gondjából egy hazányit.*” Még hogy ránk néz a „világ”, és ha igen, a „világ” érezze, mi megoldjuk a gondjainkat, ő foglalkozzon csak a magáéval. Akár istenes vers is lehetne Balassitól, Balassi is az eget, a „világot” szólította, amikor nem volt más. Miközben nem kérdés, sem Isten, sem a világ nem tekint ránk.

2012-05-01-02-30. – Olyan dörgés, égzengés, dübörgés fél háromkor a semmiből, mintha üres olajos hordókat gurítgatnának Vaskapu hegyéről. Ki az ágyból rémülten, áramtalanítok mindent, elsőként a számítógépet, kihúzom a netmadzagot is. Kifejezetten rosszul érintene, ha belévágna a villám, amikor a napi alapjáratra sincs pénz. A kutya oda szarik, ahol már van, mondja a palóc. A jó orrú kutya a felhőből rögtön idetalálna, nem kétséges.

2012-05-01-03-30. – Mélységesen fekete odakint minden. A térvilágítás kapcsolórendszerét megbolondítják a villámok, néhányszor ki-be kapcsolt, végül csak ki, be már nem. Nem esik. A juharlevelek táncolnak vadul, csattogva, mintha esne. Egy óra, és a masszívan fölöttünk gomolygó, villámló felhő elhúzza a Börzsöny felé a Duna fölött, víz egy csepp se belőle, megáll a levegő, rázendítenek a fölriasztott feketeerigók. A falakból azonnal árad a tegnapi forráság. Fél négy, és Baranyi.

2012-05-01-04-12. – A negyedik nap kezdete Baranyi Ferencsel, és a korábbi szöszölés, amíg fogalmam nem volt a formáról, csak keringtem a költő körül. Ma lezárom, hogy legyen időm ránézni. Éppen május elsejére, a munkásosztály nagy nemzetközi ünnepére esik. Nyilván véletlen, és nyilván sorsszerű. A munkásosztálynak annyi (régebben is annyi volt), a szakszervezeteknek annyi (régebben is annyi volt), a munkásnak annyi

(mindig annyi volt), örüljön, ha munkát kap, mondjuk, az előző érában ez másként történt. Csak a költészet marad. Gondolom. De a hatalom nyergéből a munkásosztálynak is, a költészetnek is annyi. Rabszolgának nem kell kultúra.

Letaglóz a meleg. A szerkezet lassú, nem automatikusan követő rendszer, fogalma nincs, mit tegyen, így aztán várakozik, nem állt át a kánikulára, csak pislog.

2012-05-01-05-50. – Hátborzongató ciklus a *Túl az éjszakán*. Egészben, egyvégtében talán most olvasom először – kétszer. Néha tanácsalanságot, máskor iróniát hallok ki, de a versek születése óta eltelt negyvenhárom év, a szavak értelme változik, a kontextus színváltásai alakulnak. Mit lehet gondolni erre a strófára 2012. május elsején? *„Bár én e népet részegen / többször hálátlannak neveztem – / fia vagyok. S ez szégyenem / sosem lehet, csupán a vesztem.”* Soha nem gondoltam, véletlenül sem, hogy egy nép fia volnék, még költői áttételben sem. Apámé, anyámé, az igen. De tömeges szülőket, mert magyar a nemzetiségük, semmiképp nem szeretnék. Bár jól hangzik, hogy „a nép fia vagyok”, kétségtelen. Az is jól hangzik, hogy a nép hálátlan. Azt jelenti, a népnek hálásnak kellene lennie. Hálásnak, hogy életben hagyják, hogy nincs mindenki börtönben, táborban. Pedig hát nép sincs nagyon, hála sincs, hálátlanság sincs. Véges, nyomorúságos élet, életek vannak.

2012-05-01-07-08. – Végül újra számolgatnom kell (fejben mindig gondot okoz közben az ezred-, és a századforduló), ha amennyiben harminchétben született, mennyi most. Hetvenöt, talán. A hetvenöt – sok. Még úgy is, hogy a nyolcvanöt, de a kilencvenöt se sok ahhoz képest, hogy mindig annyi kevés éppen, amennyi megadatott az Úrtól.

Ahhoz képest sok, hogy nyolcvanötben ismertem meg, és ezerkilencszáznolcvanötötől mögülem is elfogyott huszonhét év. (Emlékszik valaki a legendás és fontos Huszonhatodik évre?) Az is Palócföld (a palócok földje), mert költészet és Szabó Lőrinc, mert Nógrád, és mert huszonhét év egymagában is sok, ha a telő évek során kikopik a költészet, kikopik Nógrád vármegye talán valamennyi mogorva emóciója, elvesznek nők, férfiak, városok, pillanatok, egy-egy folyóirat és főszerkesztő, elvesz egy-egy fontos felismerés érvénye.

Baranyi Ferenc, amikor megismerem, a Palócföld főszerkesztője.

Mint hogy a nyolcvanas évek közepe ez, nem egészen világos, mit keres Salgótarjánban, mit keres egy kis regionális irodalmi folyóirat élén, mint hogy Baranyi sztárköltő. És tévészár. Úgy értendő, ahogy leírom. A királyi TV zenei osztályát vezeti, olyan komolyzenei sorozatokat szerkeszt, vezet, hogy mindenki nézi, emlékezetem szerint soha azelőtt és soha azután annyit nem nőtt e komolyzeneileg sokat szenvedett kis ország zenei műveltsége. Korábban a Magyar Ifjúság rovatvezetője. Egyszóval: nem kispályás. Azóta is töröm az agyam, mit keresett Nógrádban.

A nyolcvanas évek közepe minden szempontból fordulópont. Nem ragoznom. A keleti egeken a teljesen debil Csernyenko (és az őt megelőző múmiaszerű pártelsőtktárok) után megjelenik Gorbacsov a maga ötvennégy évével, és a belseviki Róma lassan atomjaira hullik. De az ókori Rómával szemben nem kerül évtizedekbe, hogy a perifériákon is hallhatóvá váljon, hasad, ami hasad. Márpedig elképesztő, hihetetlen tempóban.

Kicsivel harminc fölött az ember nem úgy lát, nem úgy hall, mint később. De nem is úgy utazik, mint évtizedekkel később. Este gondol egyet, nem merészet, nem is bonyolultat, és reggel buszon ül, megyen a folyóiratba. A szerkesztőségbe. Ha nincs különösebb oka, akkor is. Ebből következően Baranyi Ferenc az időszak leggyakrabban látott-hallott főszerkesztője. És Baranyi különös figura. Semmi balos görcs, morális programvers a fiatalok életviteléről, semmi abból, amit a kóborló, helyét kereső fiatal író más főszerkesztők és szerkesztők gondokkal terhelt orcáján láthatott addig. Nincsenek a mély barázdák, a felhúzott szemöldök, fölötté a harmonika-homlok. Baranyi soha nem gondolta, hogy a novella mélyén megbúvó összetett mondat a szocializmus ellensége volna, és nem írt oldalas értelmezést a haza felvirágoztatásáról, annak módozatairól az Erikával gépelt A/4-es kéziratlap szélére. Laza, derűs, jókedvű főszerkesztő.

Érkezett a vonattal. A főszerkesztő, az MTV zenei igazgatója érkezett a Bp.–Hatvan viszonylatról, ahol átszállt a Hatvan–Salgótarján viszonylatra. Elképzélhetetlen manapság. Lebaktattunk elé a furcsa, a völgy közepén dombra telepített vasútállomásra a hegyoldalban fészkelő szerkesztőségből, fogadóbizottság voltunk. A hegyoldal le is, föl is olyan meredek, ma kétszer meggondolnám, hogy megmásszam bárki kedvéért, ráadásul kétszer, háromszor. De minthogy sem azelőtt, sem azóta nem könyököltem vasúti restiben a pultnál fogadóbizottságként, jó visszanezni. Ha egy órát késett a csatlakozás, annyit, amikor kettőt, annyit vártunk Pál Jóskaival, a prózaszerkesztővel.

Hab az egészen, hogy főszerkesztőként a Megyei Pártbizottságnak, annak is Kulturális Osztályának tartozott elszámolással. Hogy megszüntette a gyakorlatot, hogy irodalomkedvelő járási párttitkárfeladások zöngeményeit közölje a lapban vers címén, amivel komoly érdeksérelmeket okozott. Nem úgy van az, hogy eddig egy járási párttitkár úgy mutathatta be az asszonyt, hogy költő, eztán pedig nem. *„Ki ez a ’izé, ért ez a ’izé a versekhö egyáltalán? Megmon’tuk az elvtársnak, hogy a helyi irodalmi erőket foglalkoztassa!”*

Egy év alatt olvasható, országosan ismert, keresett folyóiratot épített a lapból. Mindig jutott bele fontos olvasandó, ami képes volt túlmutatni a provincián, és persze gerjeszteni a provincia helytartóit. A második esztendőben szőnyegszél és szőnyegszél. Az elvtársak, akik nem hallottak Moszkváig, megmondták, mi a feladat, de az elvtárs szembeszegül.

Véletlenül, vagy talán nem véletlenül, akkor is ott vagyok, amikor elköszön. Nincs pátosz, nincs megrendülés, lírai párák. Azt mondja: *„Kevés az idő, az erő, hogy a butasággal harcoljak. Egyre kevesebb.”*

Fontos búcsúmondat. Eszembe jut néha. A jókedve is eszembe jut, ahogy pakol, megy, nem sajnálkozik, hogy mennyi munkát és idegességet fektetett abba, amit hátrahagy, azt se mondja, dolga van még, de mennyi.

Jó. Jó, hogy ismerem. Jó, hogy köszönhetem. Pohárka bor is beleférne talán, koccintás, kézfogás, de a dolgok sodródni és elsodródni, így aztán csak szóban: Isten éltesen, Baranyi Ferenc, sokáig!

2012-05-01-12-08. – Baranyi Ferenc 1937. január 24-én született Pilisen. 75 éve.

